

Göteborgs Universitet
Samhällskunskap

Svenska läroböcker och EU – en kärlekshistoria?

Värderingar om EU i två svenska läroböcker i samhällskunskap
före och efter medlemskapet

Examensarbete i Samhällskunskap

VT 2011

Författare: Swantje Berking

Handledare: Annika Bergström

Antal ord: 9312

Titel: Svenska läroböcker och EU – en kärlekshistoria? Värderingar om EU i två svenska läroböcker i samhällskunskap före och efter medlemskapet

Författare: Swantje Berking

Kurs: Examensarbete i samhällskunskap

Termin: VT 2011

Omfattning: 15 högskolepoäng

Handledare: Annika Bergström

Abstract

Bakgrund: Sverige blev EU-medlem 1995 – långt efter de flesta välfärdsstaterna i Europa.

Åsikterna om vart EU-samarbetet bör leda är många gånger starka, vilket bl.a. kan ha satt sin prägel på vilka värderingar om EU som har förmedlats i läroböcker i samhällskunskap.

Syfte: Syftet med uppsatsen är att med utgångspunkt i två svenska läroböcker i samhällskunskap – en skriven före och en efter det svenska EU-medlemskapet – undersöka vilka värderingar av EU som därigenom har förmedlats och på vilket sätt dessa värderingar har förändrats.

Metod: Med en kvalitativ textanalys och komparativ analys undersöks två svenska läroböcker i samhällskunskap, en från 1982 och en från 2007, med hjälp av ett frågeschema.

Resultat: Läroboken från 1982 har ett mer kritiskt förhållningssätt gentemot EU (EG) och förmedlar framförallt negativa värderingar om EU än läroboken från 2007 som visar en positiv inställning till EU och som även uppmuntrar till ett fördjupat samarbete med organisationen. Båda läroböckerna talar därmed framförallt för en bestämd syn på EU (EG) och presentationen av ämnet förfaller därför ensidig.

Sökord: EU, samhällskunskap, läroböcker, kvalitativ textanalys

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
1. Inledning.....	4
2. Teori.....	5
2.1. EU och dess historia – en kort överblick.....	5
2.2. Sverige och EU – ett komplicerat förhållande?.....	7
2.3. Förmedling av kunskap och värderingar i skolan.....	10
2.3.1 EU i kursplanen för samhällskunskap.....	11
2.3.2. Vilken roll spelar läroboken i skolans förmedling av kunskap och värderingar?.....	13
2.4 Forskningsrelevans	14
2.5. Syfte och frågeställningar.....	15
3. Metod.....	16
3.1. Kvalitativ textanalys.....	16
3.2. Val av empiriskt material.....	16
3.3. Analysredskap.....	17
3.4. Reliabilitet och validitet.....	18
4. Resultat.....	19
4.1. Läroboken från 1982.....	19
4.2. Läroboken från 2007.....	21
4.3. En komparativ analys av läroboken från 1982 och läroboken från 2007.....	26
5. Diskussion och slutsatser.....	28
5.1. Vilka olika värderingar om EU förmedlas i de undersökta läroböckerna och hur skiljer de sig åt?.....	28
5.2. Vad betyder resultatet för lärarna inom ämnet Samhällskunskap?.....	30
5.3. Framtida forskning.....	31
Referenser.....	32
Tryckta källor.....	32
Elektroniska källor	33
Bilagor.....	35
Bilaga 1: Frågeschema för textanalysen.....	35

1. Inledning

Vilken kunskap och vilka värderingar som ska förmedlas i den svenska skolan har formulerats i olika statliga direktiv så som läroplaner, kursplaner osv. Ett viktigt medium för att förmedla kunskap och värderingar i skolan har varit läroböcker och dessa detaljstyrts inte av läroplaner osv. utan skrivs i en egen tradition. Läroböcker påverkas även av den samhällsliga kontext de skrivs i, vilket leder till att det även är andra värderingar än de som står i läroplanen som kan ta sig uttryck i läroböcker. Denna uppsats kommer att undersöka vilka värderingar om EU som kommer upp i svenska läroböcker för att se hur en komplex relation som den mellan Sverige och EU behandlas i skolan. Åsikterna om vart EU-samarbetet bör leda är många gånger starka vilket gör det intressant att undersöka hur ämnet framställs i läroböcker.

Sverige blev medlem av Europeiska unionen (EU) 1995, 43 år efter att grunderna till detta samarbete lagts 1952 och långt efter de flesta andra välfärdsstaterna i Europa. De nordiska länderna har en lång egen historia av samarbete och i Sverige ansågs EU länge vara bakåtsträvande och därmed inte särskilt attraktivt. Med Sovjetunionens fall såg situationen plötsligt annorlunda ut och Sveriges dittills neutrala och medlande hållning inom utrikespolitiken blev överflödigt. I kölvattnet av dessa händelser drabbades Sverige av en djup ekonomisk kris och ansökte slutligen om EU-medlemskap 1990. Med en knapp marginal vann "jasidan" vid EU-folkomröstningen 1994. Sedan dess har Sveriges relation till EU blivit en naturligare del av den svenska politiken, men återkommer ofta som en kontroversiell fråga.

För att man ska kunna få en bredare förståelse av de undersökta läroböckerna och av den kontexten i vilken de har skrivits inleds uppsatsen med en teoretisk bakgrund som tar upp hur relationen mellan Sverige och EU har uppstått och förändrats över tid. Sedan leder den in på vilken roll läroboken har spelat inom skolans förmedling av kunskap och värderingar för att ge en förståelse för lärobokens relevans som studieobjekt. Därefter följer studiens syfte och frågeställningar. Efter att ha redogjort för vilken undersökningsmetod som används presenteras och diskuteras det empiriska materialet. Sedan följer studiens resultat. Avslutningsvis diskuteras dessa och slutsatser dras som knyter ihop studiens syfte med resultaten.

2. Teori

2.1. EU och dess historia – en kort överblick

Efter andra världskriget ville man förebygga framtida konflikter mellan Tyskland och Frankrike och även länderna runtomkring (Belgien, Luxemburg, Italien och Nederländerna). På Frankrikes initiativ upprättades Europeiska kol- och stålgemenskapen (EKSG) som trädde i kraft 1952 och därmed reglerades de främsta ekonomiska intressena mellan Tyskland och Frankrike (resurserna kol och stål).¹

Sovjetunionen grundade under samma tidsperiod sitt eget alternativ, SEV (*Sovet Ekonomitjeskoj Vzaimopomosjtji*, 'Rådet för ömsesidig ekonomisk hjälp'), i väst även kallat *COMECON*, *CMEA* och *CEMA* (*Council for Mutual Economic Assistance*, 'Rådet för ömsesidigt ekonomiskt understöd').

SEV har beskrivits som ett sovjetiskt svar på Marshallplanen i Västeuropa. Avtalet trädde i kraft 1949 och kom att existera fram till 1991. Under sin existens var SEV ett redskap för att få inflytande över de europeiska östblocksmedlemmarnas samt Kubas, Mongoliets och Vietnams ekonomier. Samarbetet inom SEV ledde inte till någon djupgående integration av de berörda länderna; de kopplades endast ihop i bilaterala bytesrelationer.²

Den europeiska integrationsprocessen fortsatte och i mars 1957 undertecknades Romfördraget, vilket lade grunden för Europeiska Gemenskapen (EG) som föddes den 1 januari 1958.

Kort därefter bildade Storbritannien, Danmark, Norge, Sverige, Schweiz, Österrike och Portugal frihandelsorganisationen EFTA (engelska: European Free Trade Association). Avtalet trädde i kraft 1960 och organisationen var avsedd som ett alternativ till EG för de västeuropeiska länderna.

För Storbritanniens del var EFTA dock ett otillräckligt alternativ och under 1960-talet ansökte britterna om EG-medlemskap, följda av danskarna och irländarna. 1973 fick så EG tre nya medlemsländer: Danmark, Irland och Storbritannien. (Sverige förblev medlem av EFTA tills man 1995 blev medlem av EU).³

Först när Frankrikes president de Gaulle avgick 1969 kunde EG fortsätta att utvecklas även utöver det ekonomiska samarbetet. Den nationella suveräniteten var ett av de Gaulles

¹ Bomberg, Elizabeth E. & Stubb, Alexander C-G. (red.), *Hur fungerar EU?*, 1. uppl., Liber ekonomi, Malmö 2004, s. 49.

² "SEV", <<http://www.ne.se/sev>> (hämtat: 2011-03-10)

³ Sourander, Dag, *EU-lexikon: den europeiska integrationen från A till Ö*, 3., omarb. uppl., Rabén Prisma, Stockholm 1995.

huvudintressen och att överlåta mer makt åt EG:s överstatliga institutioner var således något som var svårt att komma överens om under förhandlingarna om Romfördraget 1965.⁴

År 1969 var EG ”ekonomiskt starkt men politiskt svagt”.⁵

På 1970-talet upprättades Europeiska rådet, inom vilket EU:s stats- och regeringschefer sammanträder för att komma överens om frågor som är aktuella för unionen.

Det överstatliga samarbetet utvecklades vidare och EU:s institutioner (Europeiska kommissionen, Ministerrådet, Europeiska rådet, Europaparlamentet och EG-domstolen) fick allt större betydelse för medlemsländernas nationella politik.

År 1992 kom Maastrichtavtalet till, som utvidgade den gemensamma marknaden inom EG, lade grunderna för den gemensamma monetära unionen och ledde till vissa institutionella och politiska reformer.

År 1993 trädde Fördraget om Europeiska unionen i kraft.

År 1995 blev Sverige, Finland och Österrike medlemmar av EU. Under 1990-talet gjordes alla förberedelser för den gemensamma valutaunionen EMU som trädde i kraft 1999. År 2001 infördes sedlar och mynt i euro i de EU-länder som tilläts eller som själva valde att delta. Sverige står än idag utanför valutasamarbetet liksom även Danmark och Storbritannien.

Under 2000-talet skedde den största EU-utvidgningen och 2004 anslöts Tjeckien, Cypern, Estland samt ytterligare sju europeiska länder.

Den senaste utvidgningen var Bulgariens och Rumäniens anslutning 2007.

Idag har EU 27 medlemsländer och ett inflytande som inte bara berör medlemsländernas ekonomi utan även många andra områden.

Men även om det ekonomiska och politiska samarbetet inom EU anses vara framgångsrikt bland medlemsländernas regeringar så hör inte medborgarnas förhållande till EU till integrationens framgångar.

Deltagandet i valen till Europaparlamentet är mycket lågt och många EU-medborgare har svårt att identifiera sig med EU.

I varje val till Europaparlamentet sedan 1979 har det genomsnittliga deltagandet sjunkit och var i 2004 års val totalt 45,7 % för samtliga EU-länder. I Sverige var deltagandet 37,8 %, jämfört med 38,8 % i valet 1999.⁶

⁴ Bomberg, Elizabeth E. & Stubb, Alexander C-G. (red.), a.a., s. 56.

⁵ Bomberg, Elizabeth E. & Stubb, Alexander C-G. (red.), a.a., s. 57.

⁶ ”Europaparlamentsval”, <<http://www.ne.se/europaparlamentsval>> (hämtat: 2011-03-10)

I det senaste EU-valet 2009 ökade Sveriges valdeltagande med nästan 8 procentenheter jämfört med 2004 års val, från 37,85 %⁷ till 45,53 %⁸.

Jämfört med de nationella valen är ett valdeltagande på 45,53 % dock fortfarande mycket lågt. I riksdagsvalet 2006⁹ låg valdeltagandet på 81,9 % och 2010 låg det på 84,63 %.¹⁰

2.2. Sverige och EU – ett komplicerat förhållande?

Sverige blev medlem av EU först 1995. Efter Sovjetunionens fall 1989 drabbades Sverige av stora ekonomiska problem och i oktober 1990 ansökte den dåvarande socialdemokratiska regeringen om medlemskap i EU. I folkomröstningen som genomfördes i november 1994 vann "jasidan" med endast en knapp majoritet.

År 1999, fyra år efter Sveriges EU-medlemskap, kom Lars Trädgårdh fram till följande:

Indeed, even today a considerable part of the population remains opposed to EU membership, making Sweden one of the most anti-European of the EU countries.¹¹

Sverige liksom de övriga nordiska länderna har en lång tradition av att hålla en distans gentemot resten av Europa. Man ansåg sig redan tidigt ha en bättre fungerande demokrati och senare även en bättre fungerande välfärdsmodell.

Already by 1935 Per Albin Hansson could be heard to declare that "Democratic Norden can serve as a model for people in other parts of the world" [...].¹²

I Sverige har den nationella identiteten blivit starkt knuten till den socialdemokratiska välfärdsstaten och denna verkade länge inte vara förenlig med vad EU står för.

[T]he idea of European integration poses a deep threat to the way in which many Swedes have come to understand the proper relationship between "state", "society", "nation" and "people". That is, Swedish national identity has come to be tightly linked to the welfare state, understood not simply as a set of institutions but as the realisation of *Folkhemmet*, the "people's home", the central organisation slogan of the Social Democrats, the party which has dominated Swedish politics since 1993.¹³

⁷ "2004 val till europaparlamentet", <http://www.val.se/tidigare_val/ep2004/index.html> (hämtat: 2011-03-06)

⁸ "2009 val till europaparlamentet", <http://www.val.se/tidigare_val/ep2009/index.html> (hämtat: 2011-03-06)

⁹ "2006 almäna val", <http://www.val.se/tidigare_val/val2006/index.html> (hämtat: 2011-03-06)

¹⁰ "2010 almäna val", <<http://www.val.se/val/val2010/slutresultat/R/riike/index.html>> (hämtat: 2011-03-06)

¹¹ Trädgårdh, Lars, *Scandinavian Review*, vol. 87, nr 1, 1999, s. 18.

¹² Ibid.

¹³ Hansen, Lene & Wæver, Ole (red.), *European integration and national identity: the challenge of the Nordic states*, Routledge, London 2002, s. 131.

Övriga Europa söder om Danmark ansågs vara bakåtsträvande och förknippades med katolicism, patriarkalism, korruption m.m.

Still, for a moment many Swedes came to see themselves, and to be seen by others, as the most modern of peoples, the most democratic and equal nation in the world, inhabiting the very model of the future.¹⁴

Länge fanns det alltså inga tillräckligt starka incitament för att ansluta sig till EU-samarbetet (EG). År 1967 överlämnade Sverige en öppen ansökan om ett samarbete med EG ”som skulle kunna resultera i såväl medlemskap som någon annan form av relation.”¹⁵ Ansökan resulterade i ett ”förhållandevis begränsat frihandelsavtal, som trädde i kraft 1973.”¹⁶ De dåvarande EG-medlemmarna hade under tiden kommit fram till att man ville fördjupa sitt samarbete vilket från svenskt håll ”ansågs omöjliggöra ett svenskt medlemskap”¹⁷.

Sverige bedrev en neutral utrikespolitik och verkade ofta som medlare vid internationella konflikter, inte minst under Olof Palmes år som statsminister. Hans död 1986 ses ibland som en vändpunkt inom svensk utrikespolitik. Men det är inte bara mordet på Olof Palme som var avgörande för att Socialdemokraterna efter många decenniers avståndstagande till slut kom att ansöka om EU-medlemskap den 26 oktober 1990.

[T]he fall of communism in 1989 meant that the Swedish neutrality policy, especially in the strict sense of that term, suddenly appeared to many as quaintly anachronistic in the new post-Cold War context.¹⁸

Samtidigt som den neutrala utrikespolitiken inte längre verkade fungera efter Sovjetunionens fall så drev den marknadsliberala tankesmedjan Timbro tillsammans med Svenska arbetsgivareföreningen SAF (föregångaren till Svenskt näringsliv) en aktiv samhällsdebatt för att förändra inställningen till EU.

Även om Timbro och SAF i samarbete med Moderaterna och med framförallt Carl Bildt som frontfigur lyckades driva en inflytelserik kampanj för EU anses det ofta att socialdemokraternas splittring i EU-frågan var avgörande för att en majoritet skulle komma att rösta ja i folkomröstningen 1994.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Tallberg, Jonas, *EU:s politiska system*, 3. uppl., Studentlitteratur, Lund 2007, s.26.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Hansen, Lene & Wæver Ole, a.a., s. 158.

Även om Sverige blev EU-medlem den 1 januari 1995 skulle medlemskapets första år att präglas ”av den uppplitande politiska striden i samband med folkomröstningen, som inte bara hade splittrat flera politiska partier, utan också tydliggjort en klyfta hos svenska folket i synen på EU.”¹⁹

När EMU-samarbetet gick in i sin tredje fas i januari 1999 infördes euron i elva medlemsländer.

Formellt uppfyllde inte Sverige villkoren för deltagande i euron, då landet inte varit medlem i växelkurssamarbetet ERM [European Exchange Rate Mechanism] under tillräcklig tid. Men i realiteten hade Sverige med stor sannolikhet ansetts som kvalificerat för deltagande om den svenska regeringen inte hade tydliggjort Sveriges avsikt att inledningsvis stå utanför, med hänvisning till projektets osäkra natur och bristande inhemskt stöd (Höjelid 1999; Jernek 1999).²⁰

Under våren 2001 var Sverige ordförandeland i EU. Ordförandeskapet ledde dock inte till en kursändring för Sveriges EU-politik.

Den svenska regeringen fortsatte att betona värdet av modifierade mellanstatliga samarbetsformer [...] och att vara tyst i frågan om EU:s framtid.²¹

Däremot påverkades det inrikespolitiska klimatet där ordförandeskapet bl.a. fick som följd att ”statsministern Göran Persson trädde fram som en allt säkrare europeisk politiker och större EU-entusiast, men också den svenska EU-opinionen blev mer positiv (Miles 2005).”²²

Vindarna tycktes ha vänt och i september 2003 utlystes en folkomröstning om huruvida Sverige skulle vara delaktigt i EMU:s tredje fas, det vill säga införandet av den gemensamma valutan euro. 42,0 procent röstade för ett införande av euron och 55,9 procent röstade emot. Sveriges deltagande i EMU:s tredje fas sköts därmed långt in i framtiden.

Den nya borgerliga (allians-)regeringen som valdes 2006 står för en positivare inställning till Sveriges deltagande i EU-politiken.

Alliansen deklarerade tidigt sin ambition att Sverige skulle tillhöra kärnan i EU-samarbetet.²³

Trots detta ses Sverige idag fortfarande inte som lika pådrivande som andra medlemsländer.

Det finns fortfarande en tendens, i delar av det svenska politiska systemet, att agera som om EU-medlemskapet är en marginell förändring eller ett hot att försvara sig mot, snarare än en möjlighet.²⁴

¹⁹ Tallberg, Jonas, *Europeiseringen av Sverige*, SNS förlag, Stockholm 2010, s. 13.

²⁰ Tallberg, Jonas, *Europeiseringen av Sverige*, a.a., s. 14.

²¹ Tallberg, Jonas (red.), *När Europa kom till Sverige: ordförandeskapet i EU 2001*, 1. uppl., SNS förl., Stockholm 2001 s. 226.

²² Tallberg, Jonas, *Europeiseringen av Sverige*, a.a., s. 14.

²³ Tallberg, Jonas, a.a., s. 15.

²⁴ Tallberg, Jonas, *Europeiseringen av Sverige*, a.a., s. 135.

2.3. Förmedling av kunskap och värderingar i skolan

Skolan i sin helhet, som en statlig institution, har till uppgift att förmedla en viss typ av kunskap och vissa värden.

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen [...] slår fast att verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö [...]. Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.²⁵

I det här utdraget ur Lpf 94 (Läroplan för de frivilliga skolformerna) blir det tydligt att skolan har ett fostrande uppdrag och utifrån skolans värdegrund slås det fast vilka värden som ska främjas i skolan. I utdraget ovan lyfter man fram att demokratiska värderingar ska ligga till grund för all verksamhet i skolan.

Kunskapsförmedlingen i skolan ska vara styrd av de mål som har tagits fram av den svenska staten och som tar sig uttryck i läro- och kursplaner. Svingby problematiserar tillkomsten av den svenska skolans mål och de kontroverser som uppstår i anknytning till deras tillkomst:

De officiella målutsagorna uttrycker inte entydiga, konsekventa avsikter utan är i sig motsägelsefulla. Som resultat av kompromisser mellan till en del oförenliga ståndpunkter är de mångtydiga och oprecisa, vilket gör dem möjliga att precisera i tolkningar som leder tillbaka till den ena eller den andra ideologin [...]²⁶

Eftersom det finns ett tolkningsutrymme i de formulerade målen är det först i praktiken, i skolans praktiska verksamhet, som ideologiska motsättningar kan ta sig uttryck:

På så sätt kommer konflikter och motsättningar att döljas på den officiella nivån, och lösningen av dessa (i realiteten ideologiska motsättningar) överläts åt praktiken, där traditionen i systemet får stora möjligheter att tolka och tillämpa målen [...]²⁷

Vilka värden och vilken kunskap som ska förmedlas bestäms av skolverket. Men det är de utövande lärarna som i slutändan ansvarar för ”att förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på”²⁸ i deras undervisning:

²⁵ ”Läroplan för de frivilliga skolformerna – Lpf 94”, <<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1071>> (hämtat: 2011-03-09), s. 5.

²⁶ Svingby, Gunilla, *Mål för lärarutbildning: några principiella synpunkter : rapport utarb. på uppdrag av 1974 års lärarutbildningsutredning*, LiberFörlag/Allmänna förl., Stockholm 1977.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

Undervisning handlar inte bara om att skapa inläringstillfällen, utan också om att skapa tilltro till mer övergripande förställningar om vad kunskap är, vad som är bra att tro på och hur vi som individer bör samverka med varandra.²⁹

1965 tillkom ett nytt ämne i den svenska skolan vars främsta syfte var att lägga ”grunderna för en demokratisk fostran.”³⁰

Detta ämne ingick från början i ämnet historia. År 1946 började skolkommissionen överväga en ändring och 1965 infördes ämnet samhällskunskap i läroplanen för gymnasiet och fackskolan. Från början utgjordes samhällskunskap av ämnena statskunskap och nationalekonomi men under årens lopp tillkom även ämnen såsom sociologi, kulturgeografi och rättskunskap.³¹ I dagens gymnasieskola omfattar ämnet fyra kurser: Samhällskunskap A–C samt Internationella relationer. Samhällskunskap A är en så kallad kärnämneskurs, vilket betyder att den är obligatorisk för alla elever i den svenska gymnasieskolan.

I den svenska skolans värdegrund är demokrati alltså ett nyckelord. Även om det finns en ständig dragkamp om vilka värderingar som ska förmedlas i skolan kan man dock konstatera att läro- och kursplaner sedan början av 1950-talet har lyft fram att elever ska få en mångfacetterad bild av samhället för att själva kunna bilda sig en uppfattning:

Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de framförs. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen ska vara saklig och allsidig. Då värderingar redovisas, ska det alltid klart framgå vem det är som står för dem. Alla som verkar i skolan ska dock alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.³²

Det här gäller inte minst inom ämnet samhällskunskap som tillkom för att förmedla vissa medborgarideal och kunskap om demokrati.

2.3.1 EU i kursplanen för samhällskunskap

I kursplanerna för samhällskunskap kan man se en tydlig förändring ifråga om EU.

I den andra upplagan av Lgy 70 (Läroplan för gymnasieskolan) som kom ut 1975 kan man hitta bl.a. följande mål för ämnet samhällskunskap:

²⁹ Selander, Staffan & Englund, Boel (red.), *Konsten att informera och övertyga: en antologi om pedagogik, text och retorik*, HLS (Högsk. för lärarutbildning), Stockholm 1994, s. 41.

³⁰ Englund, Tomas, *Skola för demokrati?: bokslut över ett svunnet 80-tal och en demokratiskt syftande läroplan -Lgr 80 : en kommenterad dokumentation av tio texter*, Pedagogiska institutionen, Univ., Uppsala 1994, s. 50.

³¹ ”Ämne – Samhällskunskap”, <<http://www.skolverket.se/sb/d/2503/a/13845/func/amnesplan/id/SH/titleId/Samh%E4llskunskap>> (hämtat: 2011-03-09)

³² ”Statens skolverks författningssamling, SKOLFS 2009:18”, s. 3 <<http://www.skolverket.se/skolfs?id=1522>> (hämtat: 2011-04-13).

Eleven skall [...] skaffa sig kunskaper om befolkning, näringsliv och ekonomi samt politiska och sociala förhållanden i nutida länder av olika slag, utveckla sin förmåga att förstå hur samhället fungerar och förändras [...]³³

Under rubriken *huvudmoment* kan man bl.a. hitta följande punkter: ”Statsskick”, ”politiskt liv” och ”politiska åskådningar” samt ”Internationella frågor”, ”Politiska, sociala och ekonomiska problem i andra länder” och ”Internationellt samarbete”.³⁴

Tredje upplagan av Lgy 70 som kom ut 1983³⁵ visar inga förändring av målen eller av huvudmomenten i ämnet samhällskunskap. EU, som då fortfarande hette EG, nämns inte alls i kursplanen för samhällskunskap under början av 1980-talet.

I den senaste kursplanen för Samhällskunskap A som kom ut 2000 är man tydlig med vikten av kunskaper om EU.

Eleven ska ha kunskaper om det politiska systemets funktion på lokal, regional, nationell och EU-nivå. Eleven ska kunna förstå hur man kan påverka politiska beslut på lokal, regional och nationell nivå, inom EU samt internationellt.³⁶

Inom alla tre betygskriterier (G, VG, MVG) ska eleven åtminstone kunna redogöra för hur EU fungerar och hur man kan påverka de politiska beslutsprocesserna.

Kursplanerna för samhällskunskap speglar tydligt hur EU:s roll för Sverige har förändrats. I början av 1980-talet togs EU överhuvudtaget inte upp. Man talar där om ”internationellt samarbete”, ”statsskick” och ”politiska och sociala förhållanden i nutida länder” utan att gå in specifikt på den europeiska politiska nivån. Sedan Sveriges medlemskap 1995 har det blivit omöjligt att undvika EU när man går in på de nationella och internationella politiska strukturerna, vilket även sätter sitt avtryck i kursplanen för samhällskunskap.

Det man varken kan se i läro- eller kursplaner är vilken kunskap och framförallt vilka värderingar om EU som i slutändan förmedlats i klassrummet. Englund (2005) kommer fram till följande allmänna slutsats:

Läromedel kan ses som centrala förbindelselänkar mellan det politisk-ideologiska händelseförloppet och där förekommande motsättningar och kompromisser i vilket läroplaner och andra centrala direktiv utformas, och utbildning/undervisning som förmedling av en verklighetsuppfattning.³⁷

³³ Skolöverstyrelsen, *Läroplan för gymnasieskolan. 1, Allmän del, 2.*, översedda uppl., Liber Utbildningsförlag, Stockholm 1975, s. 170.

³⁴ Ibid.

³⁵ Skolöverstyrelsen, *Läroplan för gymnasieskolan. 1, Allmän del, 3.* uppl., Liber Utbildningsförlag, Stockholm 1983.

³⁶ Ibid.

³⁷ Englund, Tomas, *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*, Daidalos, Göteborg 2005, s. 132.

Läromedel är till skillnad från läroplaner konkret närvarande i skolans klassrum. Man kan med andra ord inte bara undersöka en tids läroplan och förvänta sig att det är framförallt där som man hittar en viss tids värderingar inom skolvärlden.

[D]et förefaller mer fruktbart att betrakta både läroplan och lärobok som samtidigt uttryck för i tiden gängse värderingar av kunskap och moral.³⁸

2.3.2. Vilken roll spelar läroboken i skolans förmedling av kunskap och värderingar?

I dagens svenska klassrum finns en rad olika medier som kan användas av läraren i sin undervisning, till exempel film, musik, läroböcker m.m. Under många decennier var det dock framförallt läroboken som stod i undervisningens centrum och som näst efter läraren spelade störst roll i skolans förmedling av kunskap och värderingar. Som Selander (1994) påpekar är "[...] pedagogiska texter [...] de viktigaste *källorna* ur vilken eleverna skall hämta fakta för att mentalt organisera dess fakta till kunskap."³⁹ och de "[...] speglar ett samhälles kodifierade kunskaper och värderingar, men ingår även som en väsentlig del i utformningen av den pedagogiska kommunikationen."⁴⁰

När man talar om texter kan dessa delas in i flera olika typer, till exempel tidningsartiklar, romaner, brev m.m. De texter som publiceras i läroböcker brukar kallas för pedagogiska texter och texterna har ett visst mål.

Liksom tidningsreportage, artiklar i fack- och yrkespress, tekniska handböcker osv., är läroböcker texter som vill informera, övertyga och påverka.

Text och stil, illustrationer och layout, kunskapssyn och pedagogiska ideal utgör beståndsdelar i en väv som skapar en tolkningsrymd, vilken både uttrycker och bidrar till att vidmakthålla ett bestämt spektrum av sociala diskurser.⁴¹

Skillnaden gentemot andra pedagogiska texter som ges ut av statliga institutioner är att läroböcker inte skrivs direkt av en statlig institution. Läroboksförfattare och -förlag utgör ett ytterligare led mellan skolverket och läroboken. Det är alltså inte skolverket som skriver läroböckerna och läroplanerna styr inte över läroböckernas exakta utformning.

³⁸ Selander, Staffan, *Lärobokskunskap: pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841–1985*, Studentlitteratur, Lund 1988, s. 19.

³⁹ Selander, Staffan & Englund, Boel (red.), *Konsten att informera och övertyga: en antologi om pedagogik, text och retorik*, HLS (Högsk. för lärarutbildning), Stockholm 1994, s. 44.

⁴⁰ Selander, Staffan & Englund, Boel (red), a.a., s. 8.

⁴¹ Ibid.

Visserligen är det så att förlag och författare alltid uppmärksammar viktiga ändringar i läroplaner, men det är också så att de arbetar efter normer och traditioner som i vissa avseenden är mycket *starka* – man skulle kunna uttrycka det som att ”läroböcker ärver läroböcker”.⁴²

Det intressanta med lärobokstexter är att de är skrivna för ett visst syfte – att fungera i skolan, en statlig institution – men de är inte styrda i detalj genom statens regleringar i form av skollagen och läro- och kursplaner. Ändå spelar läroböcker en stor roll i skolans förmedling av kunskap och värderingar. Boel Englund (1999) har tittat på ett antal studier som visar på varför:

Leif Hellström (1986) identifierar slutligen med utgångspunkt från en fallstudie i sin avhandling om matematikundervisning ett par skäl till varför läromedlen i så hög grad kommer att påverka undervisningen. Han menar att läroboken för lärarna legitimerar alternativt garanterar ett undervisningsinnehåll som återspeglar läroplanens intentioner. Detta är samma slutsats som den Ann-Christine Juhlin (1994b, 1995) drar, på grundval av ett bredare empiriskt material (jfr även Wennberg 1990).⁴³

2.4 Forskningsrelevans

Ingen text är något helt för sig. I stället för den ett slags dialog med andra texter som den återskapar, lånar ur, omformar, replikerar på, vänder sig mot eller knyter an till.⁴⁴

Det Hellspong och Ledin talar om här kallar de för den *intertextuella kontexten*.

Att ”läroböcker ärver läroböcker”⁴⁵ kallar de i sin tur för *vertikal intertextualitet* som innebär att en text är del av en tradition som blir synlig i texten. När författare skriver läroböcker står de under påverkan av den *vertikala intertextualiteten* som inte hindrar dem från att ta hänsyn till läroplanen, men de påverkas av de läroböcker som har skrivits tidigare.

Men en lärobok påverkas inte bara av den intertextuella kontext i vilken den skrivs utan i ett större perspektiv även av det som Hellspong och Ledin betecknar som *kulturkontext*. Begreppet kultur definieras i det här sammanhanget som ”människors sätt att leva och verka inom ett visst område under en viss period.”⁴⁶

Hellspong och Ledin påpekar att det finns olika intressen i ett samhälle:

⁴² Selander, Staffan & Englund, Boel (red), a.a., s. 46.

⁴³ Englund, Boel, ”Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande” i *Pedagogisk forskning i Sverige* vol. 4, nr 4, 1999, s. 333.

⁴⁴ Hellspong, L. och Ledin, P., *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*, Studentlitteratur AB, Lund 1997, s. 56.

⁴⁵ Selander, Staffan & Englund, Boel (red), a.a., s. 46.

⁴⁶ Hellspong, L. och Ledin, P., a.a., s. 58.

Det finns alltid motstridiga drag i den [kulturen] som skapar spänningar och konflikter. I regel ser kulturen också olika ut i olika kretsar. Därför kan det vara intressant att undersöka vilken samhällsgrupps synsätt och ståndpunkter som en text närmast uttrycker eller hur olika kulturströmmingar påverkar olika slags texter.⁴⁷

Den aktuella debatten och opinionen kring ett ämne i samhället dvs. kulturkontexten har alltså också en stor påverkan på lärobokens innehåll. Under rubrikerna 2.1 och 2.2 visas att det finns en hel del forskning som har undersökt förhållandet mellan Sverige och EU i vilken man kan se en förändring i Sveriges politiska inställning till EU. Från att ha varit nästintill ointresserat av ett politiskt samarbete har Sverige blivit EU-medlem, men ändå kan Sverige fortfarande ses som ett något egensinnigt medlemsland. Överlag kan man konstatera att relationen mellan Sverige och EU har varit och fortsätter att vara komplicerad.

Läroböcker som har skrivits i denna föränderliga kulturkontext som EU har befunnits i borde alltså ha påverkats av dessa olika värderingar som finns eller har funnits i samhället.

Lärare, som utgör den viktigaste länken i förmedlingen av kunskap och värderingar i skolan, litar på att läroboken legitimerar en undervisning som återspeglar läroplanen.⁴⁸

Sammanfattningsvis styrs läroböcker inte direkt av läro- och kursplaner utan befinner sig i en egen intertextuell kontext samt under inflytande av den specifika kulturkontexten de har skrivits i. För att leva upp till läroplanens centrala demokratiska värden borde läroböcker dock ge utrymme för *olika* uppfattningar och värderingar som förekommer i samhället. Det är därför intressant att undersöka vilka värderingar som tar sig uttryck i läroböcker, framförallt kring ett i Sverige kontroversiellt ämne som EU.

2.5. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att med utgångspunkt i två svenska läroböcker i samhällskunskap – en skriven före och en efter det svenska EU-medlemskapet – undersöka vilka värderingar om EU som därigenom har förmedlats och på vilket sätt dessa värderingar har förändrats.

Följande frågor kommer att vara vägledande genom denna undersökning:

1. Vilka olika värderingar om EU kommer till tals i läroböckerna?

⁴⁷ Hellspång, L. och Ledin, P., *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*, Studentlitteratur AB, Lund 1997, s. 60

⁴⁸ Englund, Boel, a.a., s. 333.

2. På vilket sätt förändras värderingarna som tillskrivs EU och dess institutioner i och med Sveriges medlemskap i organisationen?

3. Metod

3.1. Kvalitativ textanalys

I denna undersökning kommer jag att tillämpa en kvalitativ textanalys. Enligt Esaiasson går en sådan analys ut på ”att ta fram det väsentliga innehållet genom en noggrann läsning av textens delar, helhet och den kontext vari den ingår.”⁴⁹

Målet är inte att systematiskt mäta eller räkna bestämda analysenheter såsom substantiv eller adjektiv, vilket är tillvägagångssättet vid en kvantitativ textanalys.⁵⁰ Undersökningen går likaså inte ut på att behandla ett stort antal analysenheter likvärdigt, utan tvärtom att tränga in i texten för att få en djupare förståelse av dess innebörd.⁵¹

Enligt Hellspong är texter som används för särskilda ändamål brukstexter. Brukstexter är texter som har praktiska eller teoretiska syften i motsats till estetiska, t.ex. skönlitteratur eller dikter.⁵² Om man utgår från Hellspongs definition är läroböcker att betrakta som brukstexter. I denna textanalys kommer jag därför att använda mig av analysredskap avsedda för brukstexter.

3.2. Val av empiriskt material

Jag har valt att undersöka två läroböcker för ämnet samhällskunskap. Läroböckerna som undersöks är från 1982 respektive 2007.

Första boken: Kieser, Jan & Rydén, Kjell, *Samhällsboken: samhällskunskap för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer*, 1. uppl., Sparfrämjandet, Stockholm 1982.

Andra boken: Brolin, Krister & Nohagen, Lars, *Forum. Samhällskunskap. ABC*, 1. uppl., Bonnier utbildning, Stockholm 2007.

Ursprungligen var tanken att undersöka en bok från början av 1990 talet och en av de senaste böckerna från 2000-talet. Senare fick jag klart för mig att en bok från början av 1980 talet lämpar sig bättre för undersökningen eftersom Sverige under denna period ännu inte på allvar avvägde att

⁴⁹ Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2007, s. 237.

⁵⁰ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 2., [omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund 2005, s. 43.

⁵¹ Esaiasson, Peter, a.a., s. 237.

⁵² Hellspong, Lennart, *Metoder för brukstextanalys*, Studentlitteratur, Lund 2001, s. 13.

bli en medlem av EU (vid denna tid EG). Sovjetunionen var fortfarande en supermakt och den svenska socialdemokratien stod ännu för en neutral utrikespolitik (se mer under 2.1). Sedan skedde en rad omvälvande förändringar som påverkade Sverige avsevärt. Detta medförde att början och mitten av 1990-talet var en period där Sverige så att säga befann sig mellan stolarna. Sverige påverkades av den ekonomiska krisen, det nya EU-medlemskapet och de stora förändringar av välfärdsstaten som krisen och medlemskapet förde med sig (se mer under 2.1).

I denna studie ska det bl.a. undersökas på vilket sätt värderingarna som tillskrivs EU har förändrats över tid och därför kommer en lärobok från början av 1980-talet troligen att ge ett tydligare empiriskt resultat i kontrast mot en från 2000-talet. Om man istället valde en bok från början eller mitten av 1990-talet skulle risken förmodligen vara stor att de omvälvande händelserna under 1990-talet ger mer tvetydiga resultat. En ännu äldre lärobok skulle i sin tur kunna göra att den undersökta tidsperioden blir alldeles för stor för vad som kan rymmas i denna uppsats.

Av samma skäl (uppsatsens begränsade omfång) valde jag att undersöka endast två läroböcker. Läroboken från 2007 innefattar nivåerna A, B och C, vilket gör det möjligt att få en viss bredd i undersökningen. Läroboken från 1982 vänder sig till gymnasieårens tre- och fyraåriga linjer vilka var de längre linjerna på den tiden. Därmed kan även denna lärobok anses bredare än andra läroböcker från samma tid, något som var avgörande för mitt val.

3.3. Analysredskap

Jag kommer först att undersöka de två läroböckerna med hjälp av ett frågeschema (se Bilaga 1). Frågeschemat utgår från de två frågor som presenterades under syfte och frågeställningar, vilka kompletteras med ytterligare, preciserande frågor som kommer att vara till hjälp för att nå en djupare förståelse av texterna.

Frågeschemat baserar sig på det som Hellspong kallar för en strukturell analys⁵³. En strukturell analys kan ”ge en mångsidig beskrivning av en texts språkliga, innehållsliga och sociala strukturer mot bakgrund av dess kontext.”⁵⁴ Det är alltså tre aspekter som en strukturell analys fokuserar på: den textuella strukturen (formen), den ideationella strukturen (innehållet) och den interpersonella strukturen (sociala strukturer och relationer).

Jag kommer här att koncentrera mig på textens innehåll (den ideationella strukturen⁵⁵). Undersökningen kommer inte närmare att gå in på den textuella strukturen, eftersom det inte förefaller relevant för att svara på uppsatsens syfte och frågeställningar vilken lexikogrammatik,

⁵³ Hellspong, Lennart, a.a., s. 61.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Hellspong, Lennart, a.a., s. 64.

textbindning och komposition som texten använder sig av (vilket man fokuserar på i undersökningen av den textuella strukturen). Inte heller den interpersonella strukturen (sociala strukturer och relationer) kommer att undersökas närmare eftersom den handlar om på vilket sätt texten skapar en relation till sina avsedda läsare det vill säga vilka sociala strukturer som kommer fram i texten. I den här undersökningen är det läroböcker som ska undersökas och det är redan klart att dessa är anpassade till att nå och kommunicera med elever i den svenska skolan. Vad jag är ute efter är de värderingar om EU som har förmedlats i texterna och därför är framförallt den ideationella strukturen intressant.

I frågeschemat ingår två frågor som efterfrågar vilka adjektiv som används i samband med EU respektive andra europeiska länder. Här är jag som sagt inte ute efter textens komposition utan de värderingar som kan finnas där i samband med dessa aktörer. Hade frågeschemat efterfrågat redan konkret formulerade värderingar skulle risken varit stor att jag hade uteslutit vissa värderingar på förhand. Genom att efterfråga adjektiv i allmänhet minskar risken att missa en värdering. Frågeschemat ska vara tillräckligt öppet men ändå inte för brett för att svara på syftet med undersökningen.

För att fånga in kulturkontexten (se 2.3.2) efterfrågar schemat även andra länder och aktörer som kan vara relevanta för hur EU presenteras. Den ideationella strukturen undersöks genom en kombination av nyss nämnda frågor (som tar upp vilka adjektiv som används i samband med EU) samt ytterligare frågor kring EU och Sverige.

Efter den strukturella analysen jämförs texterna i en komparativ analys⁵⁶. Med en komparativ analys undersöks olika texters likheter och/eller olikheter. Eftersom syftet med uppsatsen även är att undersöka om värderingarna som tillskrivs EU har förändrats förefaller det relevant att jämföra läroböckernas syn på EU och ta reda på vilka likheter och olikheter som finns.

3.4. Reliabilitet och validitet

Validitetsfrågan kan vidgas till att också gälla undersökningar som inte använder sig av räknande eller mätande. Den handlar om huruvida den undersökning man genomför för att besvara en bestämd fråga verkligen kan ge ett svar på just denna fråga.⁵⁷

För att denna uppsats ska leva upp till kraven på validitet måste frågeschemat lämpa sig väl för att kunna svara på frågeställningarna. Frågeschemat utgår från Hellspongs strukturella analys som gör det möjligt att undersöka en texts innehåll och dess kontext. Frågorna i schemat är ställda på ett sätt som kräver utförliga svar, vilket ska leda till en noggrann undersökning av materialet. Detta ska

⁵⁶ Hellspong, Lennart, a.a., s. 78.

⁵⁷ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), a.a., s. 34.

sedan ge ett tillräckligt brett underlag för att kunna leva upp till undersökningens övergripande syfte.

För de flesta textanalyser är t.ex. tolkningsaspekten en reliabilitetsfråga. Vilken tolkningsstrategi än är måste textläsningen vara tillräckligt noggrann för det syfte man har.⁵⁸

För att undvika en alltför ytlig textanalys har undersökningen begränsats till två läroböcker. Det gör det möjligt att ge textanalysen av dessa två läroböcker ett större utrymme i resultatdelen, vilket gör tolkningen i slutsatserna mer trovärdig eftersom dessa baseras på en mer djupgående analys.

4. Resultat

Först redovisas resultatet av textanalysen för boken från 1982 och sedan av boken från 2007.

Därefter presenteras resultatet från den komparativa analysen.

4.1. Läroboken från 1982

I den här läroboken talar man fortfarande om EG, eftersom fördraget om den Europeiska unionen inte trädde i kraft förrän 1993 (se 2.1). EG ingår i kapitlet *Världshandel och ekonomiskt samarbete* under rubriken *Samarbete inom handelsblocken*, och presenteras som ett av tre handelsblock i Europa vid denna tid: EFTA, SEV och EG.

Av trettio sidor om världshandel och ekonomiskt samarbete behandlas EG på en sida. Av de tre organisationer som EG då bestod av (Kol- och stålunionen, EEC och Euratom) framhävs EEC som ”viktigast [...] [eftersom den] svarar för det handelspolitiska samarbetet”.⁵⁹ I den korta beskrivningen av EG nämns det *politiska* samarbetet med en mening: ”Ett politiskt samarbete för att förhindra nya krig i Europa har från början varit en grundtanke.”⁶⁰ Därefter återgår man till att beskriva EG som ett ekonomiskt samarbete genom att ta upp det gemensamma valutasystemet EMS.

I slutet av avsnittet övergår beskrivningen till en diskussion om EG-samarbetet.

I EG-samarbetet siktar man högt. Alla mål har inte kunnat nås. Den gemensamma jordbrukspolitiken har alltid varit ett stort problem. Finansieringsfrågan har också orsakat tvister. Relativt fattiga länder

⁵⁸ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), a.a., s. 35.

⁵⁹ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, *Samhällsboken: samhällskunskap för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer*, 1. uppl., Sparfrämjandet, Stockholm 1982, s. 216.

⁶⁰ Ibid.

som Italien och Storbritannien anser att de fått betala för mycket till EG:s gemensamma budget. Några av de mindre länderna tycker att de kommer i kläm mellan de större intressen.⁶¹

Med de meningarna slutar avsnittet om EG och sedan kommer en liten faktaruta om de olika EG-organen: Europeiska rådet, Ministerrådet, de ständiga representanterna, Kommissionen, Parlamentet och Domstolen. Alla de sex organen beskrivs med högst två meningar och stilen är där mindre än i den löpande texten.

I nästföljande avsnitt beskrivs EFTA-samarbetet som Sverige då deltog i (se 2.1). EFTA presenteras som ett alternativ till EG:

När EG bildades fanns det västeuropeiska länder som ansåg att de inte kunde bli medlemmar i sammanslutningen. Man accepterade det ekonomiska samarbetet men inte det politiska.⁶²

I beskrivningen av EFTA fäster författarna bl.a. vikt vid de punkter på vilka organisationen skiljer sig från EG:

Frihandeln omfattar bara industrivaror. EG:s långtgående samarbete inom olika områden har man inte försökt att ta efter.⁶³

Efter det korta avsnittet om EFTA följer en beskrivning av östalternativet SEV (se 2.1) och sedan under rubriken *Sverige och handelsblocken* diskuterar författarna EFTA:s, SEV:s och EG:s betydelse för Sverige.⁶⁴ Samarbetet med EFTA värderas som betydelsefullt eftersom Norge och Finland – som deltog i detta samarbete men stod utanför EG – vid denna tid utgjorde Sveriges viktigaste handelspartners. Samarbetet med EG värderas dock ännu högre.

[...] EFTA har betytt mycket för Sverige [...] men än mer betyder EG-handeln för oss.⁶⁵

Därefter beskrivs frihandelsavtalet som Sverige ingick med EG 1970 (se 2.1) och några områden där Sverige utöver detta avtal samarbetar med EG, såsom miljövard (t.ex. fiskekvoter), jordbruks- och livsmedelsteknologi, telekommunikationer och databanker.⁶⁶

Hela avsnittet *Samarbete inom handelsblocken* avslutas till sist med åtta uppgifter och frågor under rubriken *Tillämpning och fördjupning* som är avsedda för eleverna att arbeta med. Av dessa åtta uppgifter och frågor handlar två om EG: ”Hur många procent av den totala EG- respektive

⁶¹ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 217.

⁶² Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 218.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 219

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

EFTA-handeln svarar varje medlemsland för?” och ”Gör en sammanfattning av aktuella händelser inom EG, EFTA och SEV.”⁶⁷ Syftet är inte att eleverna ska hitta denna information i boken utan författarna hänvisar till andra källor såsom dagspress, årsböcker och handelsdepartementet.⁶⁸

I en annan del av läroboken, under rubriken *Statsskick i andra länder*, tar man upp USA och Sovjetunionen (”de mäktigaste nationerna i världen”⁶⁹), samt grannländerna Norge, Danmark och Finland⁷⁰:

Vi är också beroende av vad som sker i våra nordiska grannländer. Kontakterna är täta och intensiva på många områden.⁷¹

Författarna beskriver de tre länderna som ”våra nordiska grannar”⁷², går i tur och ordning igenom varje lands statsskick och jämför dem med Sveriges:

Den norska statschefen har en något starkare ställning än den svenska. [...] Även Danmarks politiska liv har stora likheter med Sveriges. [...] Statsskicket i Finland skiljer sig på flera punkter från det svenska [...]⁷³

Sammanfattningsvis kan man konstatera att ”våra nordiska grannar”⁷⁴ får ett större utrymme än EG.

4.2. Läroboken från 2007

I den här läroboken dyker EU upp i tre olika kapitel: kapitel 8: *Den globala ekonomin*; kapitel 11: *Svensk Politik*; kapitel 12: *Politik i världen*.

I kapitlet *Den globala ekonomin* tar man upp, under rubriken ”Ekonomiskt samarbete”⁷⁵, hur Sverige ekonomiskt påverkas av EU-samarbetet. Avsnittet inleds med en två sidor lång presentation av ett antal regionala handelssammanslutningar såsom NAFTA, ASEAN och ”den Europeiska Unionen (EU) som bland annat innefattar en gemensam marknad (EG) och en monetär union (EMU) med en gemensam valuta (euro).”⁷⁶ EFTA tas upp med tre meningar i en liten faktaruta vid sidan av texten. Här nämns kort när EFTA bildades och vilka medlemsländer som ingår i

⁶⁷ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 220.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 362.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 386.

⁷³ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 386–389.

⁷⁴ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 386.

⁷⁵ Brodin, Krister & Nohagen, Lars, *Forum: samhällskunskap ABC*, Bonnier Utbildning, Stockholm 2007, s. 287.

⁷⁶ Ibid.

organisationen idag. Däremot nämns inget om Sveriges samarbete inom EFTA.⁷⁷ Sedan följer under rubriken ”Europeiska unionen”⁷⁸ ett fyra sidor långt avsnitt om EU. EU:s historia går igenom från Kol- och stålgemenskapen (EKSG) över EG fram till EU på tre av de fyra sidorna. På sista sidan av avsnittet kommer rubrikerna ”EMU” och ”Europas ekonomi i framtiden”.⁷⁹ Avsnittet ”EMU” inleds med en kort sammanfattning av vad detta samarbete innebär för EU-länderna och avsnittet avslutas med följande mening:

Sverige valde, efter en folkomröstning 2003, att inte införa euro och därmed tills vidare ställa sig utanför valutasamarbetet inom EMU.⁸⁰

Därefter följer avsnittet ”Europas ekonomi i framtiden”⁸¹ där man diskuterar hur den närmaste framtiden för EU-ländernas ekonomiska samarbete ser ut:

Det ekonomiska samarbetet har hittills bidragit till att integrera EU-ländernas ekonomier och sprida välfärd.⁸²

Avsnittet slutar med följande två meningar:

Samtliga ekonomiska sektorer måste öppnas för konkurrens. Innovationsverksamhet och företagsinvesteringar måste uppmuntras samtidigt som de europeiska utbildningssystemen måste anpassas till informationssamhällets behov.⁸³

Sedan kommer ett nytt längre avsnitt – ”Det internationella betalningssystemet”. Under rubriken ”Fast eller rörlig växelkurs?” beskrivs hur den svenska valutan har utvecklats sedan 1992 och vad det har inneburit för den svenska ekonomin.⁸⁴ Därefter diskuterars fördelarna med en fast växelkurs:

Ekonomin kan bli stabilare och mer förutsägbar, vilket gör att handeln kan fungera smidigare och effektivare.⁸⁵

Därefter följer denna mening:

⁷⁷ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 292.

⁷⁸ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 289.

⁷⁹ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 292.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 294.

⁸⁵ Ibid.

Om Sverige så småningom väljer att ansluta sig till EMU kommer vi åter att få en fast växelkurs – åtminstone i förhållande till sina viktigaste handelspartners, det vill säga länderna inom EU.⁸⁶

Avsnittet avslutas dessa ord:

Men resultatet av EMU-folkomröstningen 2003, och det faktum att Sverige hittills klarat sig bra på egen hand, pekar på att denna fråga ännu inte är aktuell.⁸⁷

Kapitlet *Den globala ekonomin* avslutas med en sida där eleverna ska besvara ett antal frågor och lösa uppgifter som presenteras under rubrikerna ”Faktafrågor”, ”Diskutera och analysera” och ”Uppdrag”.⁸⁸ Av de tolv faktafrågorna har tre ett samband med EU: ”Hur många procent av den svenska varuexporten går till: a) EU b) Nordamerika c) Kina?”, ”Vilka är EU:s fyra friheter?”, ”Vad är a) Kol- och stålgemenskapen b) Maastrichtfördraget c) Schengenavtalet?”⁸⁹

I kapitlet *Svensk Politik* finns en egen rubrik om EU: ”Sverige och EU”. Här tas upp vilken betydelse EU har för svensk politik. Av de fyrtiotvå sidorna om svensk politik utgör avsnittet om EU fyra sidor. Avsnittet inleds med denna mening:

År 1995 blev Sverige medlem i den *Europeiska Unionen* (EU). Det betyder att vi svenskar numera också berörs av beslut fattade av EU.⁹⁰

Sedan följer en kort beskrivning av vad detta har inneburit för de svenska statsorganen:

Riksdagen är inte längre ensam lagstiftare utan makten har förskjutits från riksdagen till regeringen i EU-frågor.⁹¹

Därefter följer tre rubriker som ytterligare beskriver EU:s roll: ”Vad betämmer EU?”⁹², ”Vad bestämmer vi själva om?”⁹³, ”Europaparlamentet”⁹⁴.

Under rubriken ”Vad bestämmer EU?”⁹⁵ beskrivs EU som ”en komplex institution som både är en överstatlig myndighet och en organisation för mellanstatligt samarbete”.⁹⁶ Sedan nämns några

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 295.

⁸⁸ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 303.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 404.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 405.

⁹⁵ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 404.

⁹⁶ Ibid.

exempel på överstatlighet (inre marknad, valutasamarbete) där "[...] vi svenskar [har] överlämnat vår nationella bestämmanderätt till EU och dess institutioner."⁹⁷

Ett exempel på mellanstatligt samarbete som ges är "[...] EU:s *gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik* (GUSP) och det *polis- och säkerhetsarbete* som behövs för att bekämpa internationell brottslighet och terrorism."⁹⁸ Sedan under rubriken "Vad bestämmer vi själva om?"⁹⁹ presenterar författarna några områden där "[...] svenskar bestämmer om det inte påverkar resten av EU [...]"¹⁰⁰ och nämner att besluten inom EU "[...] ska fattas så nära medborgarna som möjligt."¹⁰¹ Därefter under rubriken "Europaparlamentet"¹⁰² beskriver man hur Europaparlamentet fungerar och avsnittet avslutas med dessa meningar:

Europaparlamentet har hittills inte haft någon större makt. [...] Den egentliga makten i EU har fortfarande Ministerrådet. Men EU-parlamentets makt håller på att stärkas.¹⁰³

Därefter under rubriken "EU – hot eller möjlighet?"¹⁰⁴ diskuteras för- och nackdelar med EU. Författarna börjar med att presentera den kritiska sidan inom EU-debatten som dels är orolig för en minskad nationell självständighet, dels för att svensk demokrati har försvagats, eftersom Europaparlamentet som svenska medborgare får rösta till har en svag ställning inom EU. Ministerrådet, som fattar de viktigaste besluten inom EU, "[...] består av de olika ländernas ministrar och är alltså inte direkt valda av EU-medborgarna."¹⁰⁵ Sedan tas den andra sidans argument upp, dvs. den EU-vänliga sidan, som menar att Sverige oundvikligen påverkas av internationella beslut och att det därför är bra om Sverige är med och kan få ha inflytande över dem. Utöver det hävdar de att "[...] internationell samverkan [är] bra för fred."¹⁰⁶

Författarna bemöter kritiken mot EU med argumentet att "[...] svenskar själva får bestämma över sådant som enbart angår oss"¹⁰⁷ och att Europaparlamentet ska få mer makt inom EU. Däremot problematiseras inte den EU-vänliga sidans argument, utan istället diskuterar man en allmän konflikt inom EU mellan *federalister* som vill ha ett enat Europa och *nationalister* som vill behålla nationalstaterna.

Avsnittet avslutas med följande mening:

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 405.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 406.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid.

Genom medlemskapet i EU har Sverige minskat en del av sin självständighet och i utbyte fått ett samarbete med andra länder i Europa. I vissa lägen gäller att "ensam är stark", andra gånger är det bättre att vara flera.¹⁰⁸

Kapitlet *Svensk Politik* avslutas med en sida där eleverna ska svara på ett antal frågor och lösa uppgifter som presenteras under rubrikerna "Faktafrågor", "Diskutera och analysera" och "Uppdrag".¹⁰⁹ Av tio faktafrågor handlar en om EU: "I vilka frågor bestämmer EU över oss svenskar? Ge några exempel."¹¹⁰ Därutöver finns en fråga till som handlar om EU, under rubriken "Diskutera och analysera": "Många politiska beslut har flyttats från den svenska riksdagen till EU. Tycker du att denna utveckling är bra eller dålig? Motivera din ståndpunkt."¹¹¹

I kapitlet *Politik i världen* har EU fått en egen rubrik: "EU, Den Europeiska unionen". Av sjuttiofyra sidor om politik i världen behandlas EU på 9 sidor. Avsnittet om EU börjar med en kort sammanfattning av EU:s historia (se 2.1) som *fredsprojekt*.¹¹² "Förutom FN inleddes ett annat stort projekt i fredens namn efter andra världskriget."¹¹³ Sammanfattningen går snabbt från Kol- och stålgemenskapen vidare till EG och avslutas med EU.¹¹⁴ Sedan följer en kort beskrivning av EU:s medlemshistoria och därefter tar man upp "EU:s organisation".¹¹⁵ Avsnittet inleds med följande mening:

EU är en organisation där stater har valt att gå med frivilligt och där medlemskapet innebär en viss överstatlighet.¹¹⁶

Sedan beskrivs EU:s institutioner under rubrikerna "Parlamentet – EU:s 'riksdag'", "Rådet – EU:s 'regering'" samt "Kommissionen – EU:s förvaltning".¹¹⁷ Därefter följer rubriken "EU:s framtid" under vilken fem punkter om EU:s framtid diskuteras: "Utvidgningen", "Hållbar utveckling och full sysselsättning", "Militär och civil krishantering", "EMU och euron", "Förslag om ny konstitution".

¹¹⁸ Under rubriken "EMU och euron" finner man dessa två meningar:

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 409.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 449.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 450.

¹¹⁵ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 451.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 452–455.

¹¹⁸ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 456–457.

År 1999 infördes euron som gemensam valuta i många EU-länder och den Europeiska centralbanken övertog ansvaret för penningpolitiken i euroområdet. Tanken är att EMU ska främja stabilitet och ekonomisk integration.¹¹⁹

Därefter följer avsnittet "Andra länders statsskick"¹²⁰ där man tar upp fyra länders statsskick och jämför dem med Sveriges. Utöver USA och Kina tar man upp de europeiska länderna Storbritannien och Tyskland vilka beskrivs på följande sätt:

Storbritanniens statsskick har fått bilda utgångspunkt för många andra staters. *Parlamentarism* [...] är en av grundprinciperna i detta statsskick.¹²¹

Tyskland är, liksom USA, en federal republik. [...] Liksom i USA har delstaterna stort inflytande i näraliggande frågor.¹²²

Även kapitlet *Politik i världen* avslutas med en sida där eleverna ska svara på ett antal frågor och lösa uppgifter som presenteras under rubrikerna "Faktafrågor", "Diskutera och analysera" och "Uppdrag". Av de femton faktafrågorna har två ett samband med EU: "På vilka grunder kan man kalla EU ett fredsprojekt?", "Hur är EU organiserat? Vilka roller har Ministerrådet, Kommissionen och Europaparlamentet?"¹²³ Av de fem frågorna under rubriken "Diskutera och analysera" har en ett samband med EU: "Hur stort kan EU bli? Vilka för- respektive nackdelar kan du se med ett utvidgat EU?"¹²⁴

4.3. En komparativ analys av läroboken från 1982 och läroboken från 2007

Det är tydligt att böckerna är skrivna vid olika tidpunkter. Ett uttryck för detta är att man i läroboken från 1982 talar om EG medan, en förkortning som i läroboken från 2007 endast dyker upp som en del av EU. I den följande analysen har jag valt att skriva "EU/EG" när jag syftar på båda organisationerna.

I en jämförelse av läroböckerna är det första man lägger märke till att antalet sidor, dvs. omfånget där EU/EG tas upp, skiljer sig kraftigt åt. I läroboken från 2007 tas EU upp på sammanlagt sju ton sidor medan EG i läroboken från 1982 tas upp på endast fyra sidor. Det är tydligt att organisationens betydelse för Sverige har ökat.

¹¹⁹ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 457.

¹²⁰ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 458.

¹²¹ Ibid.

¹²² Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 462.

¹²³ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 471.

¹²⁴ Ibid.

Den förändrade betydelsen för Sverige tar sig även i uttryck i var i läroboken man väljer att ta upp EU/EG. I den från 2007 dyker EU upp i tre olika kapitel: kapitel 8: *Den globala ekonomin*; kapitel 11: *Svensk Politik*; kapitel 12: *Politik i världen* (se 4.2). I läroboken från 1982 tas EG upp i kapitlet *Världshandel och ekonomiskt samarbete* under rubriken *Samarbete inom handelsblocken* (se 4.1).

Men förändringen av organisationens betydelse blir även tydlig på fler sätt.

I läroboken från 1982 tar man förutom USA och Sovjetunionen även upp de andra skandinaviska länderna (Finland, Norge och Danmark, se 4.1) när man beskriver hur statsskicket i andra länder fungerar. Samarbetet mellan de nordiska länderna var på den tiden av större betydelse för Sveriges ekonomi (se 2.2). I läroboken från 2007 dyker de skandinaviska länderna inte upp som särskilda handelspartner, vilket däremot den viktiga EU-medlemmen Tyskland gör, när man beskriver andra länders statsskick. Istället för Sovjetunionen tar man upp Kina i det här sammanhanget.

Därutöver kan man se en tydlig attitydförändring gentemot organisationen. Läroboken från 2007 har en positiv och bejakande ton gentemot EU. Här kan man se en tendens till att läroboken framförallt lyfter fram de goda sidorna av EU-samarbetet. Se till exempel detta uttalande:

Det ekonomiska samarbetet har hittills bidragit till att integrera EU-ländernas ekonomier och sprida välfärd.¹²⁵

Man tydliggör även att ”EU är en organisation där stater har valt att gå med frivilligt och där medlemskapet innebär en viss överstatlighet.”¹²⁶

Kritiska röster till EU tas också upp men författarna hittar alltid i samma andetag argument som talar för EU och därigenom avslutas avsnitten med att det ges en positiv bild av organisationen.

Denna bild skiljer från hur läroboken från 1982 ser på EG-samarbetet:

I EG-samarbetet siktar man högt. Alla mål har inte kunnat nås. Den gemensamma jordbrukspolitiken har alltid varit ett stort problem.¹²⁷

Denna bok tar upp en hel del aspekter som inte är bra med EG, som med tanke på avsnittets ringa omfång får ett relativt stort utrymme (se 4.1).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att läroboken från 1982 har ett mer kritiskt förhållningssätt gentemot EG medan läroboken från 2007 tvärtom har en positiv inställning till organisationen och även uppmuntrar till att fördjupa EU-samarbetet:

¹²⁵ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 292.

¹²⁶ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 451.

¹²⁷ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 217.

Samtliga ekonomiska sektorer måste öppnas för konkurrens. Innovationsverksamhet och företagsinvesteringar måste uppmuntras samtidigt som de europeiska utbildningssystemen måste anpassas till informationssamhällets behov.¹²⁸

Däremot verkar båda läroböckerna vara överens om EU:s/EG:s historia före Sverige blev involverat, eftersom de båda framhäver samma orsaker till organisationens uppkomst. I läroboken från 1982 lyfter man fram att "[e]tt politiskt samarbete för att förhindra nya krig i Europa har från början varit en grundtanke."¹²⁹ och likaså i läroboken från 2007 där man talar om att det "[f]örutom FN inleddes ett annat stort projekt i fredens namn efter andra världskriget."¹³⁰ – det som skulle leda fram till EU.

5. Diskussion och slutsatser

5.1. Vilka olika värderingar om EU förmedlas i de undersökta läroböckerna och hur skiljer de sig åt?

I läroboken från 1982 presenteras EG som endast en del av det ekonomiska samarbete som Sverige hade då. Man distanserar sig här från det politiska samarbete som då existerade genom organisationen och man lyfter fram som viktigast den institution inom EG som var ansvarig för handeln: EEC.

Denna slutsats kan förstås utifrån att EG år 1982 spelade en förhållandevis liten roll för Sverige (se 2.1) och därför faller det sig rätt naturligt att andra handelspartner såsom EFTA och "de nordiska grannarna" får ett större utrymme. En annan förklaring är att det för Sverige på den tiden inte fanns några stora politiska intressen av EG i och med att USA och Sovjetunionen dominerade den internationella politiken.

Intressant är att läroboken från 1982 inte bara ger EG lite utrymme, vilket med tanke på den politiska situationen inte är så förvånansvärt, utan att man verkar lyfta fram de argument som på den tiden talade emot ett EG-medlemskap. Framförallt tar man upp tre punkter som då hade fungerat som argument för att Sverige inte skulle bli medlem av EG: jordbrukspolitiken, finansieringsfrågan samt risken att bli överkörd av de stora nationerna inom EG. I Sverige har bönderna utgjort en stark politisk kraft genom historien. Även om detta inte längre var fallet 1982 förblev jordbruket en känslig fråga vid denna tid. I ljuset av detta är det därför intressant att

¹²⁸ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 292.

¹²⁹ Kieser, Jan & Rydén, Kjell, a.a., s. 216.

¹³⁰ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, a.a., s. 449.

författarna tar upp jordbrukspolitiken som ”ett stort problem” utan att diskutera denna värdering mer utförligt, dvs. man konstaterar bara att det finns ett problem. Likadant förhåller det sig med finansieringsfrågan. Sverige hade en väl fungerande ekonomi i början av 1980-talet och att då höra att det finns ”tvister” kring finansieringen leder inte till ett ökat förtroende för EG. Avslutningsvis tar författarna upp de mindre ländernas rädsla att bli överkört av de större, vilket lätt kan tolkas som ett hot för en liten nation som Sverige.

I läroboken från 1982 förmedlas såleda värderingar om EG som en viktig handelspartner, men en organisation som inte vore bra för Sverige att bli medlem i. Går man tillbaka till uppsatsens första frågeställning – ”Vilka olika värderingar om EU kommer till tals i läroböckerna?” – kan man därför konstatera att det framförallt är en syn på EU (EG) som kommer på tal i den här läroboken. Likaså ter det sig i läroboken från 2007. Här lyfter man däremot fram hur bra och viktigt ett samarbete med EU är på en mängd olika områden. Det ekonomiska samarbetet lyfts fram som en grund för välfärden i medlemsländerna och man uppmuntrar till att fördjupa samarbetet inom området. Detta kan förstås mot bakgrund av att den svenska välfärden drabbades hårt av den ekonomiska krisen under 1990-talet, då det blev påtagligt hur beroende man var av den internationella handeln, inte minst av handeln med de europeiska länderna. Intressant är hur man försöker visa på de positiva effekterna av EMU. En fast växelkurs anses enligt författarna skapa en ekonomi som blir ”stabilare och mer förutsägbar”, vilket främjar handeln. Sedan påpekar man att Sverige som EMU-medlem skulle få en fast växelkurs i förhållande till länderna i EU, vilka beskrivs som Sveriges ”viktigaste handelspartners”. Författarna tar även upp EMU-folkomröstningen 2003 som resulterade i ett nej till euron (se 2.2) och man får här intrycket av att författarna gärna hade sett en annan utgång med tanke på hur de lyfter fram fördelarna med fasta växelkurser. Man får hålla i minnet att detta skrevs innan euron gick in i sin mycket djupa kris 2009 som få hade förutsett. Många ansåg att Sverige borde ha gått med i EMU runt 2003 men idag verkar inställningen till valutan växla med dess upp- och nergång på finansmarknaden.

I läroboken från 2007 blir bilden av EU att samarbetet inte bara är bra för Sverige så som det är utan att det dessutom borde fördjupas.

Som redan har tagits upp blir det tydligt i den komparativa analysen att värderingarna om EU är positivare i läroboken från 2007 än värderingarna om EG i läroboken från 1982. Som redan nämnts ovan är det framförallt en syn på EU/EG som lyfts fram: den positiva i läroboken från 2007 och den negativa i läroboken från 1982. Utgår man från den forskning som har gjorts kring relationen mellan Sverige och EU kan man bli förvånad eftersom den visar på att det fanns och fortfarande finns olika syn på EU i Sverige. Till exempel så talar man i dagens forskning om att det ännu finns en viss EU-skepsis inom vissa politiska kretsar. Denna EU-skepsis tas till viss del upp i läroboken

från 2007, men de positiva argumenten är de som överväger i slutändan. I början av 1980-talet stod Timbro tillsammans med Svenska arbetsgivareföreningen SAF (föregångaren till Svenskt näringsliv) för en betydligt positivare värderingar om EU/EG än de som presenteras i läroboken från 1982. Denna syn på EU/EG representeras därmed inte i läroboken från 1982. Som redan har tagits upp i teori är läroböcker pedagogiska texter som skrivs för ett visst syfte i en viss kontext. Undersökningen tyder på att kulturkontexten, dvs. de stora samhällsförändringar som har diskuterats här ovan, har utövat ett starkt inflytande på läroböckerna. Men som lyfts fram i teorin (2.4) borde en lärobok ge utrymme för de olika uppfattningar och värderingar som finns i samhället. Annars blir det svårt att leva upp till svenska skolans värdegrund där demokrati står i centrum. I de undersökta läroböckerna har det dock visat sig att det framförallt är en syn på EU/EG som finns representerad. I ett demokratiskt samhälle ska alla olika åsikter kunna komma till tals, men en lärobok som bara talar för en syn på ett ämne lyfter också bara fram en åsikt.

5.2. Vad betyder resultatet för lärarna inom ämnet Samhällskunskap?

De två läroböckerna som här har undersökts ger var sin bild av EU/EG – den ena positiv och den andra mer skeptisk. Även om läroböckerna tar upp olika aspekter av organisationen kan man se en tydlig linje där läroboken från 1982 verkar avråda från ett medlemskap medan den från 2007 lyfter fram hur bra EU-medlemskapet är för Sverige och att samarbetet borde fördjupas.

Efter vad denna undersökning har kommit fram till kan det finnas anledning att som lärare vara försiktig när man använder sig av läroböcker i samhällskunskap då åsikterna om EU kan vara starkt färgade av den specifika kontext i vilken de har skrivits. Detta kan göra att inte alla aspekter och föreställningar tas upp på ett balanserat sätt.

Som lärare kan det därför vara viktigt att kritiskt granska en lärobok innan den används i undervisningen för att bli medveten om vilka värderingar denna förmedlar om EU. Risken finns att lärobokens presentation av EU är snäv och ensidig och därför försvårar för eleverna att få en vidare uppfattning. Elevernas bild av EU kan påverkas mycket av de värderingarna som en bestämd lärobok lyfter fram. Om man som lärare till exempel använder sig av läroboken från 2007 (som har undersökts i den här uppsatsen) när man undervisar om EU blir värderingarna som förmedlas om organisationen mycket positiv.

Enligt Lpf 94 är en av de frivilliga skolformernas viktiga uppgifter att "[e]leverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika

alternativ.”¹³¹ Denna undersökning ger en antydning om att läroböcker inom samhällskunskap inte alltid lever upp till denna uppgift. För att ge eleverna en chans att tänka kritiskt kan det därför vara nödvändigt att som lärare aktivt belysa även andra aspekter av organisationen som kanske inte får så stort utrymme eller inget alls i läroböckerna.

5.3. Framtida forskning

Studiens omfång har varit begränsat och kunde endast undersöka två läroböcker inom samhällskunskap. För att få en bredare uppfattning om vilka värderingar om EU/EG som har förmedlats och fortfarande förmedlas i svenska skolor kan det vara intressant att undersöka fler läroböcker och även andra pedagogiska texter som har getts ut om EU. Ytterligare studier kring undervisningsmaterial om EU skulle kunna underlätta lärarnas val av pedagogiska texter och dess användning.

Eftersom pedagogiska texter hittills har iakttagits tämligen lite av forskningen kan det vara av särskilt intresse av mer utförliga studier på det här området.

¹³¹ ”Läroplan för de frivilliga skolformerna – Lpf 94”, <<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1071>> (hämtat: 2011-03-09) s. 7.

Referenser

Tryckta källor

Berg, Anne & Enefalk, Hanna (red.), *Det mångsidiga verktyget: elva utbildningshistoriska uppsatser*, Historiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 2009

Bomberg, Elizabeth E. & Stubb, Alexander C-G. (red.), *Hur fungerar EU?*, 1. uppl., Liber ekonomi, Malmö 2004

Brolin, Krister & Nohagen, Lars, *Forum. Samhällskunskap. ABC*, 1. uppl., Bonnier utbildning, Stockholm 2007

Englund, Boel, "Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande" i *Pedagogisk forskning i Sverige* vol. 4, nr 4, 1999

Englund, Tomas, *Skola för demokrati?: bokslut över ett svunnet 80-tal och en demokratiskt syftande läroplan -Lgr 80 : en kommenterad dokumentation av tio texter*, Pedagogiska institutionen, Univ. Uppsala 1994

Englund, Tomas, *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*, Daidalos, Göteborg 2005

Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2007

Hansen, Lene & Wæver, Ole (red.), *European integration and national identity: the challenge of the Nordic states*, Routledge, London 2002

Hellspong, L. och Ledin, P.; *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*; Studentlitteratur AB, Lund; 1997

Hellspong, Lennart, *Metoder för brukstextanalys*, Studentlitteratur, Lund 2001

Kieser, Jan & Rydén, Kjell, *Samhällsboken: samhällskunskap för gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer*, 1. uppl., Sparfrämjandet, Stockholm 1982

Selander, Staffan & Englund, Boel (red.), *Konsten att informera och övertyga: en antologi om pedagogik, text och retorik*, HLS (Högsk. för lärarutbildning), Stockholm 1994

Selander, Staffan, *Lärobokskunskap: pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841–1985*, Studentlitteratur, Lund 1988

Svingby, Gunilla, *Mål för lärarutbildning: några principiella synpunkter : rapport utarb. på uppdrag av 1974 års lärarutbildningsutredning*, Liber Förlag/Allmänna förl., Stockholm 1977.

Tallberg, Jonas, *EU:s politiska system*, 3. uppl., Studentlitteratur, Lund 2007

Tallberg, Jonas, *Europeiseringen av Sverige*, SNS förlag, Stockholm 2010

Tallberg, Jonas (red.), *När Europa kom till Sverige: ordförandeskapet i EU 2001*, 1. uppl., SNS förl., Stockholm 2001

Trädgårdh, Lars, *Scandinavian Review*, vol. 1, nr 1, 1999

Elektroniska källor

Skolverket, "Statens skolverks författningssamling, SKOLFS 2009:18",

<<http://www.skolverket.se/sb/d/471/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c00660073002f0077007000750062006500780074002f00660073002f005200650063006f00720064003f006b003d0031003500320032/target/Record%3Fk%3D1522>>

Skolverket, "Läroplan för de frivilliga skolformerna – Lpf 94",

<<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1071>> (hämtat: 2011-03-09)

Skolverket, "Kursplan förSH1201 – Samhällskunskap A",
<<http://www.skolverket.se/sb/d/726/a/13845/func/kursplan/id/3754/titleId/SH1201%20-%20Samh%E4llskunskap%20A>> (hämtat: 2011-03-09)

Skolverket, "Ämne – Samhällskunskap",
<<http://www.skolverket.se/sb/d/2503/a/13845/func/amnesplan/id/SH/titleId/Samh%E4llskunskap>>
(hämtat: 2011-03-09)

Nationalencyklopedin, "SEV", <<http://www.ne.se/sev>> (hämtat: 2011-03-10)

Nationalencyklopedin, "Europaparlamentsval", <<http://www.ne.se/europaparlamentsval>> (hämtat: 2011-03-10)

Valmyndigheten, "2006 almäna val", <http://www.val.se/tidigare_val/val2006/index.html>
(hämtat: 2011-03-06)

Valmyndigheten, "2010 almäna val",
<<http://www.val.se/val/val2010/slutresultat/R/rike/index.html>> (hämtat: 2011-03-06)

Valmyndigheten, "2004 val till europaparlamentet",
<http://www.val.se/tidigare_val/ep2004/index.html> (hämtat: 2011-03-06)

Valmyndigheten, "2009 val till europaparlamentet",
<http://www.val.se/tidigare_val/ep2009/index.html> (hämtat: 2011-03-06)

Bilagor

Bilaga 1: Frågeschema för textanalysen

- a) Hur långt är avsnittet om EU i relation till resten av utrikespolitiken?
- b) Vilka aktörer presenteras i samband med EU?
- c) Vilka adjektiv används för att beskriva EU?
- d) Vilken roll tillskrivs EU och dess enskilda institutioner?
- e) Vilken kunskap om EU efterfrågas i bokens inlärningsfrågor?
- f) Vilka andra europeiska länder beskriver man i jämförelse till Sverige?
- g) Vilka aktörer presenteras i samband med Sveriges relation till EU?
- h) Vilka adjektiv använder man för att beskriva andra europeiska länder?